

Веклич Ю. І.,

старший викладач кафедри іноземних мов і методик їх навчання
Київського університету імені Бориса Грінченка

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У КОНТЕКСТІ КОМУНІКАТИВНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

У статті розглядається формування толерантної особистості майбутнього вчителя іноземної мови у контексті комунікативно орієнтованого підходу. Автор досліджує закономірності формування толерантної особистості майбутнього вчителя іноземної мови, а також вплив інтерактивних технологій на цей процес. Модель та комунікативно спрямовані інтерактивні форми навчання іноземних мов, запропоновані автором, допоможуть забезпечити всі вищезгадані потреби навчально-виховного процесу.

Ключові слова: толерантна особистість, толерантні відносини, універсальні права, основна свобода людини, висококваліфікований багатoproфільний спеціаліст, креативний професіонал, ефективний користувач мови, інтерактивні форми навчання, комунікативно орієнтований підхід.

Духовне оновлення нашої держави, процес демократизації суспільства, соціально-економічні та політичні зміни, що відбуваються у вільній і незалежній Україні, зумовили масовий попит на освічених та розвинутих, розумних та сильних, відкритих та вільних, з гнучким розумом та добрими серцями, висококваліфікованих багатoproфільних спеціалістів зі знанням двох, трьох або чотирьох сучасних іноземних мов, креативних професіоналів, здатних визнавати та абсорбовувати все нове і прогресивне, готових до генерації і запровадження нових оригінальних ідей, а також до вигідної участі у міжнародному співробітництві і формуванні нового ставлення до України у Європі і в усьому світі. Це люди, які володіють «певним переліком якостей, а саме: рішучістю, вмінням не зупинятися на досягнутому, сміливістю мислення, вмінням бачити за межами того, що бачать сучасники і бачили попередники» [1, 93].

У наш час спостерігається зростання інтересу до процесу формування толерантної особистості майбутнього вчителя іноземної мови, яка займає активну позицію, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини, є ефективним користувачем мови, яка повинна не тільки оволодівати знаннями (наприклад, знати граматичні, лексичні або вимовні форми), але й розвивати навички та вміння використання мовних форм для реальних комунікативних цілей.

Слід зазначити, що проблемі формування толерантної особистості майбутніх вчителів іноземної мови та комунікативно орієнтованому підходу у навчанні приділяли багато уваги в своїх наукових працях і публікаціях такі вітчизняні та зарубіжні вчені: А. Й. Капська, А. В. Воловик, Є. І. Пассов, М. А. Соцька, М. І. Дьяченко, Н. І. Цапенко, У. Литлвуд, Т. і Д. Шульц та багато інших. Але, на наш погляд, недостатньо висвітлені аспекти формування толерантної особистості майбутніх вчителів іноземної мови, важливість толерантних відносин між студентами та викладачами для організації ефективної роботи у групі, а також шляхи використання інтерактивних технологій в навчально-виховному процесі.

Мета статті: виявлення закономірностей формування толерантної особистості майбутнього вчителя іноземної мови, дослідження впливу інтерактивних технологій у контексті комунікативно орієнтованого підходу на цей процес.

Толерантність означає поважання, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Формуванню толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті і переконань. Толерантність — це, передусім, активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини [2, 177].

Толерантна особистість — це людина, яка добре знає себе і визнає інших, виявляє співчуття, терпіння, почуття гумору, чуйність, довіру, альтруїзм, терпима до розбіжностей, володіє собою, доброзичлива, не засуджує інших, уміє слухати [4, 4].

Виховання у душі толерантності не обмежується опануванням понять «толерантність» і «толерантна людина». Через такі складові толерантності, як емпатія, довіра, уява, співчуття слід розкрити студентам сутність «інакшості». Важливо сформувати у майбутніх вчителів толерантність щодо себе, передусім почуття гідності та здатності до самопізнання. Ці якості розглядаються у контексті групи, коли терпиме ставлення до себе є необхідною умовою толерантності стосовно інших.

Комунікативно орієнтований підхід вимагає атмосфери толерантної співпраці й активної участі реципієнтів у процесі їх навчання на занятті. Слід зазначити, що ключові освітні принципи комунікативно орієнтованого викладання іноземної мови полягають в тому, що у студентів стимулюються когнітивні процеси, вони беруть активну участь у процесі навчання, їх заохочують висловлювати свої думки, виражати свої почуття і використовувати свій досвід. Студенти беруть участь у навчальній діяльності, яка імітує або створює реальні чи реалістичні ситуації, їх заохочують працювати разом, брати на себе відповідальність за власне навчання і розвивати вміння вчитися. На занятті викладач виконує різні ролі — інформанта, консультанта, спостерігача — на різних етапах уроку.

Ефективність навчального процесу визначають активність студентів на занятті, надання їм усіх можливостей для підготовки до прийому інформації, її обробки, активної участі в діяльності, яка пов'язана з цією ін-

формацією, її відтворенням, а також для формування і висловлення своїх власних думок на основі цієї інформації і толерантного ставлення до висловлення думок одногрупників.

Науковцем У. Литлвудом була розроблена модель, яка допоможе забезпечити всі вищезгадані потреби навчально-виховного процесу, і визначені такі структурні елементи:

Підхід — вступне твердження, питання або інший вид навчальної діяльності, спрямований на привернення уваги слухачів, який заохочує студента докладати зусиль у процесі навчання і толерантно сприймати нові ідеї.

Важлива суть — це важлива істина, яку ви пропонуєте на занятті. Ця інформація має бути викладена особливо ретельно, і студенти повинні її засвоїти, бо саме від цього залежатиме осмисленість їх у навчальному процесі.

Залучення до участі полягає в тому, щоб надати кожному учасникові можливість активно сприйняти ідеї, яких їх навчають. Студенти на своєму власному досвіді починають розуміти зміст істини, коли вони обдумують її значення і застосування. Без активного опрацювання студенти можуть пригадати ідеї на екзамені або заліку, але відкинуть істину як таку, що не стосується їх особисто.

Зворотний зв'язок відбувається тоді, коли студент передає зміст заняття викладачеві і одногрупникам. Якщо ця передача проходить у формі власних слів або дій студента, тоді це є більшим, ніж просто відтворення інформації. За допомогою зворотного зв'язку студент дізнається від викладача, наскільки успішно він навчається [5, 12].

Окрім того, завдання викладача іноземної мови на сучасному етапі передбачає навчання студентів — майбутніх вчителів комплексу вмінь спілкування іноземною мовою шляхом правильно організованого, координованого викладачем ВНЗ спілкування в аудиторії. При цьому передбачається широке використання інтерактивних форм навчання, рольових та ділових ігор, які наближають студентів до умов реального спілкування.

Маючи багаторічний досвід роботи з вітчизняними підручниками, викладачі кафедри іноземних мов і методик їх навчання мали змогу за останні роки ознайомитись з численними виданнями OUP, Longman, CUP, Macmillan, Group Books і використати їх у комплексі згідно з власним баченням системи викладання іноземної мови у вищій школі для підготовки майбутніх вчителів іноземної мови у дусі толерантності на засадах комунікативного підходу. Зроблений аналіз зазначених підручників дав змогу констатувати різноманітність їх тематики: «Особистість і колектив», «Почуття та емоції», «Подолання стереотипів», «Мотивація і цінності молоді», «Інтереси та проблеми молодих людей в англomовних країнах», «Проблеми виховання дітей», «Головні риси хорошого вчителя», «Роль Інтернету в професійному і персональному розвитку», «Як стати успішним у навчанні», «Взаєморозуміння між викладачем і студентом» тощо. І саме в посібниках «Do It!» та «Catalogue. Active Learning» широко представлено застосування інтерактивних форм навчання для формування толерантної особистості майбутнього вчителя іноземної мови у контексті комунікативно орієнтованого підходу. Серед них:

Обговорення

- **Згода-незгода.** Серія навмисно суперечливих тверджень на задану тему. Студенти висловлюють згоду чи незгоду із твердженням і пояснюють свою думку.

- **Розумовий штурм.** Студенти пропонують якомога більше ідей на задану тему, не оцінюючи їх доти, поки всі ідеї не будуть висловлені.

- **Вивчення справ.** На розгляд подаються проблемні ситуації з реального життя. Студенти аналізують проблему і приймають власне рішення.

- **Відповіді по колу.** Кожен студент відповідає на поставлене запитання чи оцінює правильність твердження. Ніхто не може давати свої коментарі поза чергою.

- **Колоквіум.** Члени малої групи пропонують запитання особам, що компетентні в обговорюваній проблемі. Компетентні особи відповідають на запитання і надають додаткову інформацію з теми.

- **Дебати.** Виступаючі дотримуються протилежних поглядів із обговорюваних питань, пропонують свої позиції на розгляд аудиторії.

- **Форум.** Відкрита дискусія у формі інтерв'ю, дебатів, лекції, симпозіуму тощо, яка розпочинається після висвітлення виступаючими своїх позицій.

- **Група слухачів.** Кілька малих груп, кожній із яких було поставлене конкретне запитання, слухають презентацію, а потім діляться своїми відповідями з усією групою.

- **Круглий стіл.** Кілька компетентних людей обговорюють задану тему, а аудиторія спостерігає та слухає.

- **Пріоритети.** Увазі студентів пропонують ситуацію, в якій вони повинні визначити пріоритети.

- **Словесна асоціація.** Студентам пропонують поділитися першими ідеями, що спали їм на думку, після згадування ключового слова.

Письмові завдання

- **Скорочене видання.** Окремі учасники чи група студентів читають уривок тексту, а потім скорочують його до основного змісту.

- **Щоденник, журнал (часопис).** Студенти більш глибоко пізнають відчуття героїв уривку, заносять уявлені записи в щоденники або журнали (пишуть від 1-ої особи).

- **Нове оповідання/заголовок.** Студенти підбивають підсумки подій, які описані в уривку, заголовку чи звіті, використовуючи їх в придуманих ними нових оповіданнях.

- **Незакінчена історія.** Малим групам студентів роздаються незакінчені історії із завданням закінчити їх таким чином, щоб розв'язати описану ситуацію на основі принципів, засвоєних з уривка.

- **Притча.** Окремим студентам чи групам дається завдання написати сучасну притчу.

- **Паралельне оповідання.** Студенти пишуть сучасне оповідання, яке проводить паралель між сьогоденням і подією, про яку вони прочитали.
- **Персоніфіковані вірші.** Окремі члени групи переписують ключові вірші, використовуючи свої прізвища чи особові займенники.
- **Переплутані вірші та твердження.** Ключові вірші або твердження можна записати безладно на дошці, члени групи повинні переписати їх у належному порядку на аркуші паперу.
- **Виклад змісту німого кіно.** Малі групи переглядають німий фільм, а потім викладають зміст таким чином, щоб він став матеріалом для роботи відповідно до мети заняття.

Мистецтво

- **Рекламна брошура.** Групи студентів створюють кольорову розгортку, яка рекламує ідею заняття.
- **Транспаранти.** Ключові думки або вірші з теми заняття можна написати великими літерами на транспаранті.
- **Дошка оголошень.** Уся площа класної дошки поділяється за кількістю малих груп студентів, які оформлюють свою частину згідно з темою заняття.
- **Схеми.** Члени групи студентів графічно зображують фрагменти інформації на схемі на великому аркуші паперу.
- **Емблеми.** Члени групи студентів ілюструють конкретні аспекти свого життя або життя героя оповідання, розфарбовуючи три або чотири ділянки на щиті у вигляді емблеми.
- **Колаж.** Творча композиція, виготовлена з різноманітних матеріалів, таких, як папір, дерево або тканина, наклеєних на поверхню, створена за допомогою ескізів, зміст яких відповідає тому, що вони почули.
- **Розгортка.** Серія малюнків, які передають зміст історії з продовженням або історії в хронологічній послідовності.
- **Малювання групою.** Члени групи студентів гуртом створюють малюнок, який виражає думку групи, погляд або відкриття.
- **Крива життя.** Групи студентів читають історичне оповідання і зображують у вигляді кривої життя (злету й падіння) героїв.
- **Картини.** Акварелі чи малюнки фломастером можуть допомагати тим, хто хотів би відобразити істину в реалістичному або імпресіоністичному вигляді.
- **Ребус.** Вірші або основні положення заняття можуть бути відображені серією малюнків, назви яких співвідносилися б зі словами фонетично.
- **Життєвий шлях.** Життєвий шлях героя відображається на папері будь-яким творчим шляхом.
- **Слайди.** Групи студентів створюють оригінальні слайди (фотографії), зображення чорнилом або фломастером, про які розповідають під живу чи записану музику.
- **Вітраж.** Студенти створюють наповнений змістом ефект вітражу наклеюванням клаптиків кольорового паперу або кольорового металу на ватман.
- **Символічна форма.** Студенти вирізають із паперу форми, що символізують основні положення заняття.
- **Часовий відрізок.** Члени групи гуртом працюють над візуалізацією подій в хронологічному порядку на окремих аркушах паперу або на рулонному папері.
- **Афіша із слів.** Студенти вирізають слова описового характеру із журналів або газет і наклеюють їх на ватман, надаючи композиції змістовного характеру.

Акторське мистецтво

- **Виразне читання.** Студенти одержують різні частини оповідання, уривку або підготовлену розповідь і виразно читають свої ролі.
- **Інтерв'ю.** Прочитані події оживають, коли репортер із місця зачитує уявлене інтерв'ю з героями.
- **Живі картини.** Студенти дають свою інтерпретацію подіям із твору або основним висловлюванням, відображаючи їх у застиглих позах.
- **Драма.** З метою вивчення своїх відчуттів і поведінки окремі члени групи розігрують ситуації з власного життя.
- **Розігрування ролей.** Студентам даються конкретні проблемні ситуації для розігрування у вигляді імпровізації.
- **Це твоє життя.** Члени групи студентів знову звертаються до життя героя, подаючи уявлене інтерв'ю з людьми, які його знали.
- **Телевізійна передача.** Студенти використовують формат діючих телевізійних передач для того, щоб проілюструвати розглянуті на занятті теми.
- **Відео.** Студенти створюють свої відеопрограми для ілюстрації положень, викладених на занятті.

Музичне заняття

- **Парфразування пісні.** Групи студентів передають зміст пісні своїми словами.
- **Переписування пісні.** Студенти пишуть нові слова на знайому мелодію, намагаючись виразити запропоновану викладачем думку, положення або ідею, викладену в тексті.
- **Оригінальні пісні.** Музично обдаровані студенти пишуть оригінальну музику та вірші за основною темою заняття.

Завдання загального характеру

- **Завдання/проект.** Групи студентів завершують конкретну роботу або дослідження в аудиторії або вдома.

- *Перепис/огляд*. Студенти спираються на власні знання, а також збирають широкий спектр поглядів шляхом усного опитування або заповнення анкет.
- *Демонстрація*. Окремі учасники демонструють конкретні вміння, спостерігачі розповідають про те, що вони бачили.
- *Виставка*. Окремі учасники досліджують визначені об'єкти або матеріали, які співвідносяться з темою заняття.
- *Екскурсія*. Студенти відвідують місця, які представляють для них інтерес.
- *Усні звіти*. Окремі члени групи діляться результатами дослідження із одногрупниками.
- *Вирішення проблем*. Студенти мають вирішити проблему таким чином, щоб це привело до кращого розуміння теми заняття.
- *Програмне навчання*. Записане заняття, в якому члени групи відповідають на запитання в манері «крок за кроком» із достатнім коефіцієнтом повторення, який гарантував би закріплення матеріалу.
- *Загадки*. Студенти залучаються до теми заняття шляхом вирішення різних загадок, кросвордів, пошуку слів, змісту заплутаного вірша, твердження та ін.
- *Записи*. Студенти діляться результатами своїх досліджень чи враженнями від попередньо записаних лекцій, пісень або діалогів.
- *Дослідження*. Студенти самостійно або групою заглиблюються у вивчення предмета, використовуючи твір, текст, коментарі, конкорданс, словник, енциклопедію тощо, як в аудиторії, так і поза її межами.
- *Симпозіум*. Серія виступів студентів, в яких розглядається низка конкретних проблем.
- *Наочні посібники*. Усе, що залучає орган зору у процес навчання (класна дошка, інтерактивна дошка, перекидні плакати, проектор, відеокасети, фільми, мапи, діаграми, фланелеграф тощо).

Плануючи творчі види навчальної діяльності, що спрямовані на формування толерантної особистості майбутніх вчителів іноземної мови та залучення їх до навчального процесу, необхідно враховувати загальну підготовку студентів, а також вікові та індивідуальні відмінності, інтереси, здібності та особистісні якості. Застосування моделі та інтерактивних форм навчання сприятиме ефективному формуванню толерантної особистості майбутнього вчителя іноземної мови у контексті комунікативно орієнтованого підходу.

Здійснений аналіз наукової літератури дає змогу констатувати, що не всі аспекти цього процесу досліджені. Перспективним напрямом на сьогодні є реалізація змісту навчання майбутніх вчителів іноземної мови у контексті сформованості такої якості, як толерантність, спрямованість процесу навчання на формування у студентів-мовників відповідної світоглядної позиції засобами іноземної мови.

ДЖЕРЕЛА

1. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / за заг. ред. А. Й. Капської. — К., 2002. — С. 91—96.
2. Декларація принципів толерантності // Педагогіка толерантності. — 1999. — № 3—4. — С. 175—179.
3. Комунікативні методи та матеріали для викладання англійської мови: Ознайомлювальна брошура. — Oxford University Press, 1998. — 43 с.
4. Соцька М. А. Тиждень толерантності у школі / М. А. Соцька // Психолог. — 2004. — № 16. — С. 3—5.
5. Littlewood W. Teaching oral communication. A methodological Framework / W. Littlewood. — Oxford, 1992.
6. Schultz Thom and Joani. Do It! Active Learning / Thom and Joani Schultz. — Loveland, Colorado : Group Books, 1993. — 144 p.
7. Catalogue. Active Learning. — Summer University, 1996. — 193 p.

В статье рассматривается формирование толерантной личности будущего учителя иностранного языка в контексте коммуникативно ориентированного подхода. Автор исследует закономерности формирования толерантной личности будущего учителя, а также влияние интерактивных технологий на этот процесс. Модель и коммуникативно направленные интерактивные формы обучения иностранным языкам, предложенные автором, помогут обеспечить все вышеназванные потребности учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: толерантная личность, толерантное отношение, универсальные права, основная свобода человека, высококвалифицированный многопрофильный специалист, креативный профессионал, эффективный пользователь языка, интерактивные формы обучения, коммуникативно ориентированный подход.

The article deals with the formation of a tolerant personality of the future teacher of a foreign language in the context of the communicative approach. The author investigates natural development of the formation of a tolerant personality of the future teacher of a foreign language as well as the influence of the interactive technologies on this process. The model and communicative interactive forms of the teaching of foreign languages, suggested by the author, are expected to be helpful in the providing of all mentioned above demands of the teaching-bringing up process.

Key words: tolerant personality, tolerant relationship, universal rights, the basic freedom of a human being, highly-qualified multi-profile specialist, creative professional, effective language user, interactive forms of teaching, communicative approach.